

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN BAĞIL DEĞERLENDİRME SİSTEMİNİN ANA HATLARI

Yard.Doç. Mehmet Keskin
İ.Ü. Mühendislik Fakültesi

SUNUŞ

Bağlı Değerlendirme Sistemi (BDS), İstanbul Üniversitesi'nin tüm fakülte ve yüksekokullarında bir yılı aşkın süredir uygulanmaktadır. Sistem ilk uygulanmaya başladığında, öğretim elemanlarının ve öğrencilerin pek azı BDS'nin ne olduğu konusunda bir fikir sahibiydiler. Başlangıçtan itibaren sisteme çeşitli eleştiriler yöneltildi. Bu eleştirilerin dayandırıldığı temel nokta, sistematüğın diğer üniversitelerden olduğu gibi alındığı ve bu nedenle diğer üniversitelerdeki aksaklık ve problemlerin üniversitemiz BDS'inde de yaşanacağı varsayımıydı.

Ülkemiz ve yurtdışındaki üniversitelerin BDS incelendiğinde, birbirlerinden oldukça farklı uygulamalara rastlamaktayız. Bunun başlıca nedeni, üniversitelerin BDS'ini kendi standartları, öğrenci ve öğretim elemanı profilleri ve genel vizyonları doğrultusunda biçimlendirmeleridir. Adı bağlı olmakla birlikte bazı üniversitelerde öğrencilerin notlarının değerlendirilmesi evresinde BDS ile ilgisi olmayan veya onun ruhunu aykırı yöntemlerin bile izlendiği görülebilmektedir. İ.Ü'ndeki BDS ise, diğer üniversitelerden olduğu gibi adapte edilmiş değildir; aksine bu konudaki bilimsel yayınlar (ör. Brown ve Thornton, 1971; Cheshier, 1975; Ebel, 1965 ve 1974; Ebel ve Frisbie, 1986; Wright, 1987; Terwillinger, 1989) temel alınarak ve diğer üniversitelerin önceki deneyimlerinden yararlanılarak (ör. Belek vd., 1999; Ustaömer vd., 1999) İ.Ü.'nin koşulları doğrultusunda geliştirilmiş olan özgün bir sistematik üzerine kurulmuştur. Söz konusu sistematüğın ne olduğu ve nasıl işlediği konusunda öğretim elemanları ve öğrencileri bilgilendirmek amacıyla bir kılavuz kitapçık hazırlanmış ve İ.Ü.'nin tüm birimlerinde dağıtılmıştır. (Ertan ve Keskin, 2000) Kitapçığın 2000-2001 öğretim yılı için sistemdeki bazı yenilikleri içeren güncellenmiş versiyonu ise pek yakında yayınlanacaktır. (Keskin ve Ertan. baskıda) BDS'ine yönetilen eleştiriler incelendiğinde bunlardan çoğunun sistemin ve sağlanan dokümantasyonun iyi bir şekilde incelenmemesi ve dolayısıyla sistemin doğru bir şekilde kavranamamasından kaynaklandığı görülmektedir.

Bu makalenin temel amacı, İ.Ü.'ndeki BDS uygulamasının ana hatlarına değinerek sistemi kısaca tanıttıktan sonra İ.Ü.'nin bağlı değerlendirme sistematüğınının diğer üniversitelerin sistemlerinden farklarını vargulamaktır. Bu yapılırken sisteme karşı getirilen bazı eleştirilere de yanıt verilecektir. Ancak bu konuda halen varolan kavram kargaşasını ortadan kaldırmak açısından önce BDS'inin ne olduğu ve ne olmadığına kısaca değinmek yararlı olacaktır.

BDS NEDİR?

BDS, belirli bir grup (ör.sınıf) içindeki öğrencilerden her birinin, o grup içinde gösterdiği performansa göre notlandırıldığı bir sistemdir. Bu nedenle BDS'inde verilen notlar *görecelidirler* yani, sınıftaki diğer öğrencilerin notlarına göre bağlı olarak belirlenirler.

Sisteme yabancı olanlar için öğrenci performansının belirlenmesi, çoğu kez anlaşılması zor bir kavram olmaktadır. Burada “performans” denildiğinde kastedilen, bir öğrencinin “sınıfının ortalamasına göre hangi konumda” olduğudur. Sisteme eleştiriler genellikle bu noktadan başlamakta, “sınıf ortalaması ideal not mudur?” gibi bazı sorular yöneltilmektedir. Bu gibi soruların aslında sorulma biçimi hatalıdır. Çünkü BDS'inde ortalama sadece bir *referans noktasıdır*, ideal olup olmadığını sorgulamanın bir anlamı yoktur.

Bilindiği gibi evrendeki herhangi bir nesnenin konumunun belirlenmesinde en az bir *referans noktası* gereklidir; referanslar olmaksızın nesnelere konumlarını ve boyutlarını tanımlamak olanaksızdır. Referans noktasının varolması durumunda, bir nesnenin konumunun ifade edilebilmesi için o nesne ile referans noktası arasındaki mesafeyi herhangi bir *birim* cinsinden (ör. nanometre, metre, km, ışık yılı vb.) tanımlamak gereklidir. Bilimin bu temel kavramları BDS için de geçerlidir. BDS'inde bir sınıftaki öğrenciler için referans noktası, o sınıfın ortalamasıdır. Her öğrencinin

ortalamaya göre hangi konumda olduğunun ölçü birimi ise sınıfın *standart sapmasıdır*. Buna göre sınıftaki bir öğrencinin aldığı ham başarı notunun referans noktasına yani ortalamaya göre hangi konumda bulunduğu, standart sapma birimi cinsinden tanımlanır ve “z skoru” olarak adlandırılır. Örneğin bir öğrencinin ham başarı notu standart sapmanın 1.7 katı kadar ortalamanın altında kalıyorsa, o öğrencinin z skoru-1.7; eğer standart sapmanın 2.1 katı kadar ortalamanın üzerinde yer alıyorsa+2.1 olacaktır. Bu skor değeri, her öğrenci için ayrı ayrı hesaplanır ve öğrencilerden her birinin sınıf içinde göstermiş olduğu performansın en iyi ifadesidir. Öğrencilere AA, BA gibi bağıl notları, z skorları gözetilerek verilir. Bağıl not hesaplamalarının ayrıntısı, Keskin ve Ertan (baskıda) tarafından ayrıntılı olarak anlatılmaktadır ve bu nedenle konu burada ayrıca ele alınmayacaktır. Ancak burada standart sapmanın ne anlama geldiği konusuna kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Standart sapma bir sınıftaki notların nasıl bir dağılım gösterdiğinin ölçüsüdür. Doğadaki bir çok dağılım gibi bir sınıftaki notların olasılık dağılımı da normal (gausiyen) dağılım kurallarına uyar ve genel olarak bir çan eğrisi şekli sunar. Standart sapma, sayısal olarak ortalamaya göre sınıftaki notların kabaca 1/3'ünün içinde yer aldığı aralığa karşılık gelir. Sınıftaki notlar birbirlerine ne kadar yakınsa standart sapma da o ölçüde küçük olacaktır. Bu değer, notların saçılması oranında yükselir.

Görüldüğü gibi BDS'inde gerek referans noktası (sınıf ortalaması) ve gerekse bu ölçek (standart sapma), sınıfın kendi içindeki not dağılımı tarafından belirlenmektedir. Genel anlamda BDS'inde insana ait ölçeğini ve referansını yine insanın kendisi oluşturmaktadır.

KLASİK SİSTEM YERİNE NEDEN BDS?

Burada vurgulanması gerekli en önemli nokta, klasik sistemde verilen notların büyük ölçüde subjektif olduğu, öğrenciler arasında doğru bir kıyaslamaya olanak sağlamadığı gerçeğidir. Pek çok öğrenci ve öğretim elemanı halen ham başarı notlarının öğrencilerin gerçek bilgi seviyesini doğru bir şekilde yansıttığı kanısını taşımaktadır. Bu aslında doğayı sorgulamadan kabul etmenin ve kanıksamanın bir sonucu olup bilimin şüpheli ve sorgulayan doğası ile bağdaşmamaktadır. Gerçekten de ölçme ve değerlendirme konusundaki araştırmaların sonuçları, bu yaygın kanının aslında bir yanılsama olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin bir sınıf aynı da farklı hocalar tarafından sınava tabi tutulduğunda öğrencilerin aldıkları yüzdeler büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bu gibi durumlarda BDS'inin istatistik yapısı, söz konusu farklılıkların giderilerek öğrencilere en uygun notlar verilmesinde en etkin araçtır. Sınıfta yüksek performans gösteren öğrenciler, ham başarı notları ne olursa olsun yüksek bağıl notlarla (AA, BA gibi) ödüllendirilirler. Örneğin z skoru yüksek olan yani ortalamaya göre sınıftaki arkadaşlarının 2-2.5 standart sapma kadar önüne geçmeyi başaran bir öğrenci, ham başarı notu 65-70 olsa bile AA alabilmektedir. Aynı şekilde ortalaması yüksek olan başarılı sınıflarda AA, BA, BB gibi notların oranı diğer sınıflara göre yüksek olmakta ve sınıfın başarı düzeyi ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Böylece bir öğrenci ham başarı notu ne olursa olsun sınıfı içinde yüksek performans gösterdiğinde ödüllendirileceğini bilmektedir. Bu ise sisteme güveni arttırarak öğrencileri başarılı olmaya teşvik etmektedir. Herhangi bir sistemde başarının ödüllendirilmesi, verimin ve adaletin teminatıdır.

BDS'inde verilen notlar, öğrencilerin sınıflarındaki performanslarının bir göstergesi niteliği taşıdıklarından, ölçme-değerlendirmenin temel amacı olan “kıyaslama” konusunda klasik sistemde verilen notlara göre büyük üstünlük sunar. Bunun dışında BDS'inin klasik sistem karşısında pek çok avantajı bulunmaktadır. Bunlar, Ertan ve Keskin'de (2000) ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NDEKİ BAĞIL DEĞERLENDİRME SİSTEMİNİN ÖZGÜN YÖNLERİ

1- İ.Ü'ndeki BDS uygulamasında ölçme ile değerlendirmenin birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılarak ele alınması tercih edilmiştir. Buna göre BDS, ham başarı notlarına uygulanan bir değerlendirme sistemidir, ölçme ile ilgili konuları kapsamaz. Aslında bu iki konu doğaları gereği birbirleri ile girift ilişkiler sergiler. Ancak İstanbul Üniversitesi gibi büyük ve çok farklı bilim

dallarının mozağinden oluşan bir ortamda hem ölçme ve hem de değerlendirme konusunda kısa sürede uzun yol almanın potansiyel zorlukları, değerlendirmenin zorunlu olarak öncelikli olmasını gerektirmiştir. Zira BDS, istatistik doğası gereği ölçme ile ilgili problemleri büyük ölçüde dengeleyerek düzeten bir araç, kaba bir benzetme ile bir aracın amortisörü gibi davranmaktadır. Zaman içinde İ.Ü.'nde ölçmenin de iyileştirilerek belirli bir genel standardın sağlanması hedeflenmelidir. Ölçme konusunda uzman sosyal bilimcilere bu konuda büyük iş düşecektir.

2- İ.Ü.'nde bağıl değerlendirme hesapları, BDS-İÜ adlı bir program yardımı ile yapılmaktadır. Böylece, aynı not listesinin farklı hocalar tarafından farklı değerlendirilmesi gibi sisteme güveni zedeleyici problemlerle karşılaşılması engellenmekte ve değerlendirmenin belirli bir *standart dahilinde* yapılması sağlanmaktadır. Bu uygulama, öğretim üyeleri için bağıl notların verilmesinde sınırlı ayıcı görülmekle birlikte, uygulamanın ilk yıllarında çoğu sisteme yabancı olan öğretim elemanlarının neden olabileceği kaostan kaçınmak için izlenebilecek en güvenli yoldur. Gerçekten de diğer bazı üniversitelerde böyle bir programın olmaması ve BDS sistematığının başlangıçta net olarak belirlenmemiş olması, sistemin tam olarak oturtulamaması ve yanlış uygulanması gibi pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İ.T.Ü.'nin BDS'inde 5 yıllık bir süreçte yaşanan bu tür problemler Belek vd.(1999) tarafından ele alınmışlardır.

3- BDS'inin normal dağılım istatistiğine dayalı temeli, belirli durumlarda önlem alınmadığında onun zayıf yönünü de oluşturabilmektedir. Sistemin uygulandığı üniversitelerde bazen öğrencilerin not ortalamasını yapay olarak düşük tutmaya çalıştıkları ve böylece düşük not alan öğrencileri de geçebilecek konuma getirmeye çalıştıkları durumlara rastlanmıştır (ör.Belek vd.,1999). BDS'inin sağlıklı işleyebilmesi için bu tür düşük notların değerlendirme dışı bırakılması gereklidir. İ.Ü.'nde sistemin ilk uygulamaya girdiği günden beri kullanılan "Bağıl Değerlendirmeye Katma Limiti (BDKL)" bu gibi durumların engellenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Tıp bilimleri için yüz üzerinden 30, Sağlık bilimleri için 20 ve diğer dallar için 15 olan bu limit, bir sınıftaki çok düşük notları filtreleyerek, ortalamayı yapay olarak düşürmelerini engellemektedir.

4- 2000-2001 öğretim yılından itibaren yarıyıl sonu sınavına da bir limit (YSSL) getirilmiştir. Final sınavında fakülte tarafından belirlenen YSSL altında not alan öğrenciler, ortalamaları dikkate alınmaksızın o dersten kalmaktadırlar. Bu limitin getirilmesinde temel amaç, yarıyıl sonu sınavının önemini artırarak öğrencilerin derslerini bir bütün olarak kavramalarını sağlamaktır. Eğitimin temel amacı da zaten budur. Yarıyıl sonu sınavı limitinin olmadığı dönemlerde bazı öğrencilerin yarıyıl içi etkinliklerde başarılı olmaya çalışarak final sınavına çalışmadıkları ve düşük final notlarıyla geçebildikleri görülmüştür. YSSL ile bu gibi durumlar ortadan kaldırılmaktadır.

5- İ.Ü.'nde öğrencilerin derslerinden başarılı olabilmek için ham başarı notlarını belli bir limit değeri üzerinde tutmaları gerekmektedir. Ortalamaları Ham Başarı notu Alt Limiti (HBAL) olarak belirlenen bu limit altında olan öğrenciler, F alarak kalmaktadırlar. Bu limitin varlığı, öğrencilere başarılı olabilmeleri için asgari hangi notu almaları gerektiği konusunda bir uyarı niteliğindedir ve standardın korunmasında önemli bir parametredir. Bu limitin uygulanması durumunda, öğrenciler sınıf ortalaması düşük ise oldukça düşük ortalamalarla geçebileceklerini fark etmekte ve bu da onları tembelliğe yöneltmektedir. Bu BDS'inde amaçlananın tam tersidir.

6- BDS'nde bağıl notlar, *yalın çan eğrisi yöntemi* ile hesapladıklarında, özellikle ortalaması çok düşük ve yüksek sınıfların bağıl not dağılımında ciddi problemler ortaya çıkabilmektedir. Sınıf ortalaması çok yüksek ise AA ve BA gibi notlar ortadan kaybolabilmekte, çok düşük ise öğrencilerin AA ve BA gibi yüksek bağıl notları almaları kolaylaşabilmektedir. Görüldüğü gibi çan eğrisi yöntemi yalın olarak uygulandığında, ortalaması yüksek ve başarılı sınıflardaki öğrencileri, ortalaması düşük daha az başarılı sınıflar karşısında ciddi bir şekilde haksızlığa uğramaktadırlar. Bu tümüyle matematiksel açıdan normal (Gausiyen) dağılımın doğasından kaynaklanan bir problemdir. Söz konusu problemin ne kadar önemli olduğu ve ne denli büyük sorunlara yol açabileceği Cheshier (1975) tarafından ele alınmıştır.

İ.Ü.'nde bu problem, bağıl not sınırlarının çan eğrisi üzerinde sınıfın düzeyine göre en uygun şekilde düzeltilmesi ya da diğer bir deyişle "optimize edilmesi" şeklinde çözülmüştür. Bu amaçla üniversitemizde sınıflar ortalamalarına göre zayıftan üstün başarıya kadar 8 ayrı kategoriye

ayrılmaktadır. Bağlı notları ayıran z skoru değerleri her kategori için farklı değerler taşımaktadır. Bu değerler, o düzey için istatistik yöntemlerle bulunan optimum değerlere karşılık gelmektedir(Keskin ve Ertan baskıda). Böylece ortalaması yüksek sınıflarda AA, BA gibi notların oranının ortalaması düşük sınıflara oranla daha yüksek olması sağlanmaktadır.

SONUÇLAR

İstanbul Üniveristesi'nin Bağlı Değerlendirme sistematığı, bu konudaki bilimsel yayınlar ve diğer üniversitelerin deneyimleri incelenerek İ.Ü.'nin koşulları gözetilerek özgün bir şekilde tasarlanmıştır. Sistem, sürekli izlenmekte ve elde edilen veriler değerlendirilerek sistemin daha sağlıklı çalışmasına yönelik yöntemlerin belirlenmesinde ve önlemlerin alınmasında kullanılmaktadır. Yukarıda altı madde altında özetlenen konular, sisteminde rastlanılan problemlerin çözümü için bilimsel yayınlar, deneyimler ve istatistikler değerlendirmeler ışığında İ.Ü.'nin ürettiği çözümleri yansıtmaktadır. Sisteme eleştiri yöneltenlerin çoğunun önce sistemi önyargısız ve nesnel bir şekilde inceleyip doğru algılamaları gerekmektedir. Aksi takdirde bir kısmının yanıtlanması bile mümkün olamayan abzürt eleştiriler ve önermeler ön plana çıkabilmektedir. Bugünkü şekliyle İ.Ü.'ndeki BDS uygulaması, sisteme yeni geçmekte olan üniversiteler için iyi bir örnek ve kaynak niteliği taşımaktadır.

DEĞİNİLEN BELGELER

- Belek, T., Ekinci, E. ve Demirkol, M. (1999) İTÜ'de Bağlı Not Sistemi uygulamasının değerlendirilmesi ve öneriler, yayınlanmamış rapor.
- Brown, J.W. ve Thornton Jr., J.W. (1971) College teaching: a sytematic approach, 2nd Ed., *McGraw-Hill Inc.*
- Cheshier, S.R. (1975) Assigning grades more fairly, *Engineering Education*, s. 343-348.
- Ebel, R. & Frisbic, D.A. (1986) Essentials of educational measurement. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Ebel, R.L. (1965) Measuring education achitevement, *Prentice-Hall Inc.*
- Ebel, R.L. (1974) Marks and marking systems, *IEEE Transactions on Education*, V.E-17, no:2,s. 76-92
- Ertan, H. ve Keskin, M. (2000) Bağlı not değerlendirme sistemi hakkında açıklayıcı bilgiler, *İ.Ü Matbaası*, 24 s.
- Hills, J.R. ve Gladnes, M.B.(1968) Factors influencing college grading standards
- Keskin, M. ve Ertan, H. (2001) İstanbul Üniveristesi'nin bağlı değerlendirme sistemi hakkında açıklayıcı bilgiler, *İ.Ü.Matbaası*, baskıda.
- Terwillinger, J.S. (1989) Classroom standard setting and grading practices. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 8, 2.
- Ustaömer, P.A., Apak, R., Keskin, M., Ersoy, Ş., Özen, S. and Orbay, N. (1999) Relative evaluation system of student performance and related educational reforms in the Faculty of Engineering, Istanbul University, In *Engineering Edecation in the Third Millenium*, G. Sağlamer, A. Melezinek & S. İncecik (Eds.), Band 2, s. 1103-1106.
- Wright, D.L. (1987) Grading: Measuring students achievement in a course. Teaching at UNL. Lincoln, NE: Teaching and Learning Center, The University of Nebraska-Lincoln.